

Сонымен, цифрлық экономика бұл ірі кәсіпорындарға да, кіші және орта бизнес үшін де онлайн-мүмкіндіктер мен инновациялық цифрлық технологияларды қолдану мүмкіндіктері, яғни мемлекеттік басқару жүйесін дамыту үшін кең мүмкіндіктер ұсынады. Қазіргі заманғы технологиялар таяу уақытта адами факторды және оған ілеспе сыбайлас жемқорлық пен қателерді азайтуды қамтамасыз ететін, статистикалық, салықтық және өзге де есептілікті жинауды автоматтандыратын, нақты жағдайды талдау негізінде шешімдер қабылдауды қамтамасыз ететін мемлекеттік басқарудың жоғары технологиялық цифрлық платформасының ортасын құруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы.
2. Л.М. Гохберг. Что такое цифровая экономика? Тренды, компетенции, измерение. Издательский дом, Высшей школы экономики. - Москва, 2019.
3. Б. Паншин, Цифровая экономика: особенности и тенденции развития научной статьи по специальности «Экономика и бизнес», 2018.
4. Ходжаниязов Ж.Т. Нарықтық экономика негіздері: Оқулық. 2-басылым. - Астана: Фолиант, 2018. - 168 б.

Қазақстан Республикасында сақтандыру ісін цифрландырудың даму бағыттары

Топшахова Г.Р.¹, Галымова М.Е.², Айтпекова А.М.³,
Кулбарақова С.К.⁴, Дәулетов М.Б.⁵

¹ Қаржы кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.м.

^{2,3,4,5} «Қаржы» мамандығының 3,4 курс студенттері
mr.suyundykov@mail.ru

^{1,2,3,4,5} академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: Мақалада еліміздегі сақтандыру саласындағы цифрлық технологиялардың мүмкіндіктеріне кешенді талдау жасалған. Мақалада сақтандыру үрдісіне қатысатын әртүрлі тараптардың қажеттіліктері мен артықшылықтары, олардың әрқайсысының белгілі бір сандық технологияларды енгізудегі рөлі, сондай-ақ әр тарап үшін оңтайлы шешімдер қарастырылған.

Түйінді сөздер: Insurtech, RegTech, SupTech, БСДБ, Онлайн-сақтандыру, Телематика, "Ақылды" технологиялар, Сақтандыру омбудсмены, Open API.

Сақтандыру - сақтандыру қызметтерін көрсетудегі келешегі зор сала. Сол себепті оның келешекте лайықты деңгейде дамуын қамтамасыз еткен жөн. Сақтандыруды дамытуға қатысты айтар болсақ, оны дамыту және ынталандыру бөлігінде бірқатар мәселелер бар. Сондықтан отандық сақтандыру нарығын дамыту сапалы реформаны қажет етеді. Сақтандыру ұйымының, сонымен қатар азаматтардың қаржы қаражатымен байланысы бар кез келген ұйымның қызметі ең бірінші кезекте халықтың сенімінің деңгейімен, сақтандыру мәдениетімен және экономикалық тұрақтылықпен байланысты [2].

Цифрлық сақтандыруды сатудың әлеуеті орасан зор, сақтандыру бизнесінің операциялық процестерін цифрландыру ісі қарқын алуда. Негізгі заманауи әлемдік трендтердің қатарына стандартталған сақтандыру өнімдерін әзірлеуден әлеуметтік

желілердің, медициналық ұйымдар мен кәсіпорындардың қолжетімді ақпаратын пайдалана отырып, жеке сақтандыру бағдарламаларын құруға көшуді жатқызуға болады.

Бүкіл әлемде тұтынушылық артықшылық түрленіп келеді, ал сақтандырушылар өсудің жаңа нүктелерін іздейді. Мысалы, Еуропа мен АҚШ – та Телематика немесе "ақылды" сақтандыру механизмін пайдалану тәсілі бар, бұл ұқыпты автоәуесқойларға сақтандыруда үнемдеуге, ал сақтандырушыларға-тәуекелдерді жақсы басқаруға мүмкіндік береді. Шетелде "Ақылды" технологиялар тек моторлы сақтандыруда ғана емес, жылжымайтын мүлікті сақтандыруда ("ақылды" үй), клиенттің денсаулық жағдайын қашықтықтан бағалау үшін гаджеттерді пайдалана отырып жеке сақтандыруда да қолданылады. Сондай –ақ әлемде келесі бағыттар қарқынды дамуда, олар: Insurtech-сақтандыру қызметтерін көрсету кезінде сақтандыру компанияларының өз клиенттерімен тиімді өзара іс-қимыл жасауына жағдай жасау, бұл екі тараптың уақытша және қаржы ресурстарын ұтымды пайдалануға мүмкіндік береді, RegTech-сақтандыру нарығына қатысушылар қызметінің тиімділігін арттыруға арналған, SupTech-сақтандыру компанияларының реттеушілік талаптарды орындауын қадағалауды автоматтандыру [3].

Қазір елімізде де сақтандыру дербес экономикалық құрал ретінде белсенді дамып келеді. Дегенмен, еліміздің экономикасының дамуының қазіргі таңдағы кезеңі және жаһандандыру процестері сақтандыру институтының алдында жаңа міндеттер қояуда.

Осылайша, жеке тұлғалардың сақтандыру қызметтерін жеткізушілерге деген сенімін арттыруға ықпал ететін көрсетілетін қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтарын қорғаудың икемді тетігін құру бүгінде сақтандыру институтының басты мақсаты болып табылады. Алғашқы нәтижелерге төмендегідей баға беруге болады.

Сақтандыру саласын цифрландыру бағытында онлайн-сақтандыру ең оңтайлы шешім. Онлай-сақтандыру ең алдымен сақтанушының уақыты мен қаражатын үнемдеуге бағытталған. Онлайн-сақтандыруды енгізген жағдайда азаматтар сақтандырушының офистеріне бармай-ақ және агенттің қатысуынсыз, сақтандыру компанияларының интернет-ресурстары арқылы электрондық нысанда сақтандыру шарттарын жасау мүмкіндігіне ие болады. Бұл шалғай орналасқан елді-мекендерде тұратын азаматтар үшін ыңғайлы. Ал делдалдардың болмауы болашақта сақтандыру құнын төмендететіндігі анық.

Онлайн-сақтандыру тек қана заңнамалық өзгерістерді ғана емес, сонымен қатар үлкен жұмыс пен мемлекеттік органдардың бірлескен іс-әрекеттерін талап етеді. Қазірдің өзінде министрліктерде дерек қорларын интеграциялау жұмыстары тездетілген. Қадағалаушы органдарды техникалық жабдықтау да қажет болады. Сақтандыру бойынша деректер қорында азаматтардың барлық деректерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету керек.

Онлайн сақтандырудың негізгі элементі Бірыңғай сақтандыру дерекқоры болып табылады. Мәселен, көлік жүргізуші сақтандыру полисін сақтандыру компаниясының сайтынан онлайн режимде сатып ала алады. Осыдан кейін клиент сақтандыру шартына меншіктелген бірегей нөмірді алады. Нөмір Бірыңғай сақтандыру дерекқорымен беріледі. Барлық деректер осы дерекқорда сақталады. Жол полициясы Бірыңғай сақтандыру дерекқорында тәулік бойы кез келген уақытта автожүргізушіде сақтандырудың бар екендігін тексере алады. Яғни, қағаз полисті сұрауды қажет етпейді. Мысалы, іске асырылған онлайн-автосақтандыру 24/7 сақтандыру шарттарын қашықтықтан жасасуды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мемлекеттік деректер қорын БСДБ – мен интеграциялау автокөлік иесінің жеке деректерін ҚР Әділет министрлігінің базасынан, автомобиль бойынша-ҚР Ішкі істер министрлігінің базасынан синхрондауға мүмкіндік берді. 2020 жылы шамамен 5 млн шарт жасалды және сақтандыру сыйлықақылары түрінде 81 млрд теңге жиналды. Сарапшылардың пікірінше, 2024 жылға дейін нарықтың жыл сайынғы өсуі шамамен 10% құрайды.

Сақтандыру жағдайларын Онлайн-реттеу сақтандыру қызметтерін тұтынушылардың құқықтарын қорғауға бағытталған және сақтандыру төлемін алудың транспарентті рәсімін айтарлықтай жеңілдетуге және жасауға мүмкіндік береді.

Сақтандыру оқиғасы орын алған жағдайда, клиент сақтандыру компаниясының сайтында төлемді алу үшін сақтандырушының кеңсесіне бармай-ақ өтініш беру мүмкіндігіне ие болады. Сақтандыру жағдайын реттеу процесінің барлық кезеңдері, құжаттар пакетін қалыптастырудан бастап, сақтандырушының шешімін төлеуге немесе шағымдануға дейін, БСДБ-да тіркелетін болады.

Сонымен қатар цифрландыру сақтандыру қызметтерінің бүкіл спектрінің ұсынысы бойынша электрондық алаң - маркетплейстер құруға мүмкіндік береді, бұл клиенттердің сақтандыру өнімдері туралы хабардарлығын арттырады, ал сақтандыру компанияларына бәсекелестік процесінде клиенттердің жеке мүдделерін ескеретін сақтандыру өнімдерінің желісін кеңейтуге мүмкіндік береді.

Қазақстанның туристерін қорғау мақсатында заң жобасында шетелге шығатын туристің өзінің мүліктік мүддесін міндетті сақтандыруға көшу көзделеді. Біздің көптеген азаматтарымыз қазіргі уақытта өз демалыстарын туристік жолдама бойынша шетелде өткізеді. Әрине, ол жақта жүргенде әртүрлі жағдайлар болуы ықтимал. Ауырып қалады немесе басқа жайттар болуы әбден мүмкін. Бірақ та, ең бастысы - туристік жолдама бойынша шетелде жүрген азаматтарымызды осы кезеңде толықтай сақтандыру қажет. Бұл туроператордың жауапкершілігін сақтандырудан шетелге шығушы туристің өзін сақтандыруға өтуді білдіреді. Қазіргі кезде туроператордың жауапкершілігін сақтандыру кезінде сақтандыру тек туроператордың кінәсі дәлелденген кезде ғана жұмыс істейді. Бұл өте сирек кездесетін жағдай. Турист, әдетте, денсаулығына келтірілген зиянды өтеуге байланысты өз мәселелерімен жалғыз қалады. Заң жобасы шетелге шығушы туристерді сақтандыру тәртібін өзгертуді қарастырады. Туроператор жолдаманы сатқан кезде туристке сақтандыру куәлігін беруге міндетті болады. Сақтандыру куәлігінде шетелде тәулік бойы медициналық көмек көрсететін халықаралық компаниялардың телефондары көрсетіледі. Оның айтуынша, шетелде сақтандыру жағдайы орын алған кезде, турист медициналық қызмет көрсетуге, жедел медициналық көмекке және репатриация бойынша шығындалмайды. Бұл шығындарды халықаралық компанияға сақтандыру компаниясы төлеп береді [1].

Бұл норма әрине қажет, әрі орынды, қазақстандық азаматтың мүддесін қорғауға бағытталған. Бірақ, міндетті сақтандыру туризм саласында ғана емес, медицина және білім беру саласына да қажет.

Осылайша, өз бетімен шет елге емделуге, оқуға шығып бара жатқан азаматтарды қорғау тетіктерін қарастыру қажет деп есептеймін.

Міндеттелген сақтандыру енгізілді. Міндеттелген сақтандыру дегеніміз белгілі бір мамандықтар бойынша міндетті болып табылатын сақтандыру. Бірақ оның шарттары тікелей заңмен емес сақтандыру компаниясы мен оның клиентінің арасындағы шартпен анықталады. Міндеттелген сақтандыру бойынша сақтандырудың барлық шарттары, тарифтер мен төлемдер тікелей жекелеген заңдарда белгіленеді. Мұндай тәсіл, стандартты және жаппай сақтандыру түрлерінде негізделген. Алайда сақтандырудың жекелеген түрлерінде клиенттің тәуекеліне байланысты жекелей көзқарас пен икемділік қажет. Міндеттелген сақтандыруды енгізу сақтандыру компаниясына және оның клиентіне келісімшартпен икемді сақтандыру шарттарын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Тәуекелдердің нақты тізімін анықтау арқылы клиенттерге дұрыс тарифтер белгілеуге болады. Клиентке деген жеке көзқарас осы міндеттелген сақтандырудың негізгі артықшылығын көрсетеді.

Сақтандыру омбудсманының қызметі кеңейтілді. Сотқа жіберілген даулардың сомалары - 10 мың айлық есептік көрсеткішке немесе 24 млн теңгеге дейінгі мөлшерді құрайды.

Мұндай шығындардың ақталуы да екі талай. Дауларды сотқа дейінгі реттеу институтын дамыту үшін жасалған сақтандыру омбудсманының қызметін кеңейтуді көздейді. Бүгінгі күні сотқа дейінгі реттеу институты сақтандыру омбудсманымен ұсынылған. Оның өкілетіліктері тек автокөлік иелерінің жауапкершілігін сақтандыруға ғана таралады. Бірақ, оның өкілетіліктерін сақтандырудың басқа түрлеріне қатысты қазір кеңейтуге болады. Бұдан былай сақтандыру компанияның клиенті сақтандыру төлемінің мөлшерімен келіспеген жағдайда сақтандырудың кез келген түрі бойынша өз мүдделерін қорғау үшін сақтандыру омбудсманына жүгіне алады. Ол жеке тұлғалар мен шағын кәсіпорындардың шағымдарын қарастыратын болады.

Әлеуметтік маңызы зор өмірді сақтандырудың өнімдері бойынша сақтандыру төлемдеріне қосымша кепілдік беру мәселесі шешімін табуы тиіс. Осы орайда, өндірістегі жазатайым оқиғалардан қызметкерді міндетті сақтандыру заңнамасына өзгерістер енгізілген. Жәбірленушілердің жоғалған табысын мемлекет, жұмыс беруші және сақтандыру компаниясы тарапынан өтеу мәселесі бойынша оңтайлы шешім қабылданды. Зейнетақы аннуитеттері мен өндірістегі жазатайым жағдайлардың салдарынан жұмыс қабілеттілігін жоғалтқан қызметкерлердің аннуитеттері бойынша төлемдердің үздіксіздігі мен уақытылы болуы маңызды. Кепілдік транзитті кезеңде, яғни сақтандыру компаниясының таратылу мерзімінен бастап барлық міндеттемелерді басқа сақтандыру компаниясына бергенге дейін жұмыс істейді. Бұл түзетулер зейнеткерлер мен еңбекке жарамсыз адамдарға сақтандыру компанияның таратылуына қарамастан Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қорынан уақытылы өз ақшаларын алуға мүмкіндік береді [4].

Реттеуші үшін сақтандыру қызметтерін тұтынушылардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды, сақтандыру секторының тиісті деңгейде тұрақтылығын қамтамасыз ету маңызды. Ол үшін сақтандырушылардың қызметі туралы құрылымдалған деректерді уақтылы алу қажет. БСДБ толтыру бұл міндетті де шешуге мүмкіндік береді. Open API сияқты жаңа цифрлық технологияларды қолдану Қаржы реттеушіге компаниялар бойынша қажетті ақпаратты лезде алуға мүмкіндік береді, бұл сақтандыру компанияларының жай-күйін жедел бағалауды, уақтылы ден қоюды және сақтандыру нарығында жосықсыз практикаларды қолдану тәуекелдерін төмендетуді қамтамасыз етеді [5].

Бұдан басқа, осы іс-шаралар сақтандыру секторына және оның инфрақұрылымына жүктемені азайтуды, оның ішінде реттеуші алдындағы есептілікті қысқарту есебінен қамтамасыз етеді және сақтандырушылар қызметінің ашықтығын арттырады.

Цифрландыру көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсартумен қатар, көрсетілетін сақтандыру қызметтерінің спектрін кеңейтуге, елдің сақтандыру нарығының сыртқы және ішкі киберқауіптер алдындағы осалдығы дәрежесін арттыруға әкелетінін ескерген жөн.

Деректердің таралып кету мүмкіндігі, кибершабуылдар нәтижесінде жосықсыз және алаяқтық әрекеттер осы жүйенің осалдығының мысалы. Бірақ, барлық тәуекелдерге қарамастан, цифрландырудың болашағы зор. Технологиялар клиенттердің қалауын өзгертеді және жаңа сақтандыру мәдениетін қалыптастырады.

Әдебиеттер тізімі

1. ҚР «Сақтандыру қызметі жөніндегі» Заңы 18.12.2000 ж., №287-IV 01.01.2020 қызмет етеді.
2. Страхование: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям: «Финансы и кредит»/ Под ред. В. В. Шахов, Ю. Т. Ахвледиани. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. - 511 с. б) дополнительная литература.
3. Цыганова А.А. Современные тенденции совершенствования технологий реализаций страховой защиты. Монография / Финансовый университет.: «КНОРУС», 2021.-253с.
4. <https://senate.parlam.kz/kk-KZ/blog/524/news/details/11096>

Цифрландыру табысқа салық салу жүйесін дамыту факторы ретінде

Топшахова Г.Р.¹, Мансурова И.А.²

¹ Қаржы кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.м.

² Қаржы мамандығының 2 курс магистранты
mr.suyundykov@mail.ru, inabat2299@gmail.com

^{1,2} академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: Мақалада салық салу мақсатынан бастап салықтық әкімшілендірудің нақты құралдарына дейін цифрлық технологиялардың мүмкіндіктеріне кешенді талдау жасалған. Мақалада салық салу үрдісіне қатысатын әртүрлі тараптардың қажеттіліктері мен артықшылықтары, олардың әрқайсысының белгілі бір сандық технологияларды енгізудегі рөлі, сондай-ақ әр тарап үшін оңтайлы шешімдер қарастырылған.

Түйінді сөздер: табысқа салықтар, АЕК, онлайн-БКМ, жеңілдетілген декларация, жалпыға бірдей декларациялау.

Цифрлық революция біздің өміріміздің барлық салаларына еніп, қоғамды, экономиканы және басқару үрдістерін өзгертеді. Интернет, әлеуметтік желілер, күрделі деректер және процестерді автоматтандыру сияқты маңызды факторлар дамудың әдеттегі модельдерін өзгертеді. Салық салу жүйелері де осы үрдістерге бейім, алайда көптеген елдерде салық процестерін цифрландыру өте баяу жүруде. Салық салуға әсер ететін күрделі, көбінесе көп бағытты факторлар салық органдарына заманауи технологиялардың артықшылықтарын толық пайдалануға мүмкіндік бермейді.

Қолда бар әдебиеттерді мұқият зерттеу негізінде бірнеше негізгі тұжырымдар анықталды. Олар:

- Салық декларациясын автоматты түрде толтыру процесті айтарлықтай жеңілдетуі мүмкін, бірақ үшінші тұлғалармен тығыз өзара іс-қимылды талап етеді және агент/салық ведомствосы мен салық төлеуші арасындағы өзара қарым-қатынастың сипатын өзгертеді.

- Қарапайымдылық-сәттіліктің кепілі: салық жүйесі неғұрлым үлкен және күрделі болса, түсінікті және сенімді сандық аналогты жасау соғұрлым қиын болады.

- Сандық кедергіні жоққа шығаруға және бағаламауға болмайды: сандық әдістерді қолдануға мүмкіндігі жоқ немесе пайдаланбайтындарды да ескеру қажет.

- Әртүрлі салық жүйелерін цифрландырудың тиімділігіне әсер ететін негізгі факторлардың белгілі бір жиынтығы бар. Мысалы, салық декларацияларының әмбебап нысандарының болуы, салық мәдениетінің жоғары деңгейі, "сұр" экономикаға қарсы батыл шаралар қабылдаудың өткір қажеттілігі сияқты факторлар цифрлық трансформацияны дамытуға ықпал етеді.

Елбасы бизнес үшін салық ауыртпалығын төмендету арқылы экономикаға салықтық жеңілдіктер тетігін енгізуді ұсынды. Салықты оңтайландырудың негізгі міндеті - салық жүктемесін азайту [1]. Осы мақсатта біз заңды әдістер мен әдістерді қолданамыз. Міне, олардың кейбіреулері.

Салық жеңілдіктерін қолдану.

Мәселен, Қазақстанда медицина, білім және ғылым саласында жұмыс істейтін ұйымдар корпоративті табыс салығы (КТС) және қосымша құн салығы (ҚҚС) төлеуден босатылған.